

Šiuolaikinės monetos | Modern coins

JUOZAS GALKUS

Apyvartinės monetos

Įsisiūbuojant Sąjūdžio judėjimui, vis garsiau imta kalbėti apie savarankišką Lietuvos ekonomiką ir jos pagrindą – savus pinigus. 1989 m. pabaigoje Lietuvos kultūros ministerija paskelbė atvirą konkursą lietuviškiems banknotams ir monetoms suprojektuoti. Organizatoriai nesitikėjo, kad dailininkų pateiktai darbai bus aukšto profesinio lygio, tačiau pradžią reikėjo padaryti. Konkurso dalyviai nedaug išmanė apie šiuolaikinius pinigus ir jų pateikti projektai laikyti tik jégų išmėginimu. Taip ir atsitiko su banknotais. Dailininkai nė girdėti nebuvo girdėję apie banknotų projektavimo ir gamybos subtilybes. Dėl slaptumo iki tol tai buvo visiškai nežinoma taikomosios grafikos šaka. Šiek tiek geresni reikalai su monetomis – konkurso sąlygose buvo reikalaujama tik grafinių piešinių, nereikėjo jokių sudėtingų ornamentų, apsaugos priemonių. Averse reikėjo nupiešti Vytį, valstybės pavadinimą, o reverse – nominalo skaičius, tekstus, gal nesudėtingą ornamentą. Konkurse dalyvavo keturiolika Lietuvos dailininkų. Buvo manyta, kad į istorinį įvykį – atgimusios valstybės pinigų kūrimą – įsitrauks būriai dailininkų, tačiau taip neatsitiko. Aišku, buvo rimtų priežasčių: pirmiausia, kiekvienas potencialus konkurso dalyvis puikiai suprato, kad tai nelengva užduotis, niekas neturėjo menkiausio supratimo, nuo ko reikėtų pradėti darbą, antra, kai kas ir bijojo – okupacijoje pragyventi dešimtmečiai išmokė žmones būti atsargius. Konkurso žiuri, susidedanti iš Lietuvos Vyriausybės ir dailininkų atstovų, nutarė pirmosios premijos neskirti nei už popierinių, nei už metalinių pinigų projektus. Antroji premija už monetų projektus buvo paskirta Petru Garškai, trečiosios – skulptoriams Jolantai Balkevičienei ir Antanui Žukauskui. Šiandien žiūrint į tuomet pateiktus konkursui darbus,

Circulation coins

As the reform movement Sąjūdis grew stronger, discussions about an independent economy of Lithuania and own currency as its principle element became more active. At the end of 1989, the Ministry of Culture of the Republic of Lithuania announced an open competition for the design of Lithuanian banknotes and coins. It was necessary to make a start, even though organisers of the competition did not expect the works presented by artists to be highly professional. Competition participants knew little about modern money and their designs were regarded only as a challenge to their abilities. This was what happened in the case of banknotes. The artists had not even heard about the subtleties of banknote design and production, as due to its secrecy it was an unknown branch of applied graphics. The situation was slightly better with respect to coins: competition requirements did not include complicated ornaments or security features. The artists were only required to create a graphic design of coins with the Vytis and the name of the State on the obverse, and the denomination numeral, texts and possibly an uncomplicated ornament on the reverse. Fourteen Lithuanian artists took part in the competition. It was expected that the historic event of creating the money of the re-established state would attract large numbers of artists, but this did not happen. Undoubtedly, there were serious reasons to explain such passivity. Firstly, all potential competition participants clearly understood the complexity of the task, and nobody knew how to start such work. Secondly, some even were afraid as decades of occupation had taught people to be cautious. Following the decision of the competition commission, which consisted of representatives of the Government of the Republic of Lithuania and artists, none of the designers of paper or metallic money was awarded the

galima konstatuoti, kad monetų projektais atrodo nepalyginti brandesni negu banknotų. Be abejonių, pirmiausia tai lėmė daug sudėtingesnė popierinių pinigų kompozicijos struktūra, negirdėtos ir sudėtingos apsaugos priemonės, nepaprasto tikslumo ornamentai ir tekstai, pastaraisiais dešimtmečiais labai pasikeitusi banknotų gamybos technologija. O metalinių pinigų kalyba, bent jau apyvartinių monetų technologija, liko tradicinė. Tiek banknotų, tiek ir monetų projektų autoriams įtakos turėjo tarpukario Lietuvos pinigų dizainas, tačiau banknotų autoriai nesėkmingai kopijavo komponavimo schemą, šriftus ir ornamentus, o metalinių pinigų autoriai labiau apgalvotai pritaikė tarpukario pinigų idėjinius motyvus, bendrą komponavimo schemą, ją modernizavo, pritaikė laiko reikalavimams ir pasiekė kur kas geresnių rezultatų. Nors pirmoji premija tuomet nebuvo paskirta, tačiau antrąja premija apdovanotas dailininko P. Garškos projektas tapo pagrindu vėliau suprojektuotoms ir nukaldintoms vienetų ir dešimčių centų monetoms. Dalis jų iki šiol kursuoja apyvartoje. Kita dalis – dešimčių centų monetos – po kelerių metų pakeistos ne dėl priekaištų jų dizainui, o dėl techninių monetų charakteristikų.

Pinigų iniciatyvinė grupė, buvusi nuosekli tarpukario Lietuvos pinigų šalininkė ir laikiusi juos pavyzdžiu idėjos ir formos požiūriu, neatsižvelgė į to laiko nominalų dydžių tvarką ir konkurso sąlygose numatė kitokią sistemą. Vienetų centų monetos planuotos 1, 2, 3 centų nominalų, dešimčių – 10, 15, 20 centų. Nenumatytos 5 ir 50 centų monetos kaldiintos daugelyje šalių, taip pat ir tarpukario Lietuvoje. Metalinių litų iš viso negalvota kaldiinti – juos planuota spausdinti popierinius, o 3 ir 15 centų nominalai greičiausiai buvo per penkiasdešimt okupacijos metų į sąmonę įaugusių tarybinių nominalų palikimas. Vėliau susigriebta ir, ruošiant projektus gamybai, tai ištaisyta. Tada galutinai apsispręsta ir dėl monetų metalo spalvinės gamos.

Antrosios premijos laureatas P. Garška savo projektuose panaudojo prieškario idėjinius motyvus šiek tiek juos perkurdamas ir pritaikydamas šiemis laikams. Juozo Zikaro pamėgtus konkrečius augalus – avižas, linus, rūtas ir kviečius – pakeitė apibendrintais varpų motyvais, kuriais įremino mažujų nominalų skaitmenis. J. Zikaro Vyti P. Garška švelniai stilizavo, atsisakė natūralistinio žirgo ir raitelio detalių modeliavimo. Siekdamas monumentalumo, įstrižus skydą ir kalavijo makštį komponavo vertikaliai, tuo pabrėždamas, kad tai –

first prize. The second prize for the coin design was awarded to Petras Garška, and the third prize went to the sculptors Jolanta Balkevičienė and Antanas Žukauskas. Evaluation of designs presented for the competition from today's perspective suggests that coin designs were much more advanced compared to banknote designs. Undoubtedly, that was mainly due to the more complicated composition of the paper money, unknown and complicated security features, particularly precise ornaments and texts, and banknote production technology that had changed a lot during the recent decades. Minting of metallic money, on the other hand, at least the production of circulation coins, remained traditional.

Designers of both banknotes and coins were influenced by the design of Lithuanian money that circulated during the interwar period. However, differently from the designers of banknotes who unsuccessfully attempted to copy the layout, scripts and ornaments, the designers of metallic money achieved better results. They used more considerately the motives of the interwar coins and their general layout, which was modernised and adjusted to the requirements of the time. Although nobody was awarded the first prize, 1, 2, 5 centas coins and 10, 20, 50 centas coins were later designed and minted following the design of Garška, the second prize winner. Part of them is still in circulation, whereas the other coins (10, 20, 50 centas coins) were replaced after several years due to their technical characteristics, but not because of their design. The Currency Initiative Group, which was consistently in favour of the Lithuanian money of the interwar period and regarded it as an example from the point of view of ideas and form, did not take into account the denomination structure of that time and provided for a different structure in the competition requirements. The following denominations of centas coins were planned: 1, 2, 3, 10, 15 and 20 centas coins. 5 and 50 centas coins were not planned, even though they were minted in a number of countries, as well as in Lithuania during the interwar period. Litas coins were not planned at all, because the intention was to issue them as banknotes; 3 and 15 centas coins were probably regarded as a legacy of soviet denominations that during the fifty years of occupation had become entrenched in the consciousness of the people. This mistake was later realised and corrected when preparing coin designs for the production.

ne buitinis riterio vaizdas, o simbolis. Vėliau, ruošdamas gipso modelius gamybai, P. Garška grįžo prie J. Zikaro traktuotės, ir tokios monetos buvo nukaldintos.

Trečiaja premija įvertintas skulptorės J. Balkevičienės darbas. Idėja pasirodė įdomi ir galėjo būti įgyvendinta šiek tiek ją pakoregavus. Averso kompoziciją skulptorė paliko tokią pat kaip prieškarinių pinigų. Visą dėmesį ji skyrė reversams – vienetų ir dešimčių centų kompozicijos panašios: viršutinė monetos apskritimo dalis skirta augaliniam ornamentui, apatinė – nominalo skaičiams ir tekstams, o pačiame pakraštyje, tarp

At the same time a final decision on the range of colours of coins was made.

The motives of the pre-war money were used in the designs of the second prize winner Garška, who slightly modified and adjusted them to our time. He replaced plants, such as oats, flax, rues and wheat, favoured by Juozas Zikaras, by the general motives of ears and used them to frame numerals of low denomination coins. Garška slightly stylised the Vytis of Zikaras and abandoned the naturalistic portrait of the horse and the mounted knight. To achieve monumentality, Garška

teksto ir monetos krašto – Gediminaičių stulpai. Autorė 1 centą papuošė gražiai stilizuota rūtos šakele, 2 centus – linų puokšteli, o 3 centus – penkių kviečių varpų kompozicija. Kaip matyti, J. Balkevičienė taip pat kartojaano laiko lietuviškų monetų motyvus, tačiau jos stilizuoti augalėliai formaliai neturi nieko bendra su J. Zikaro natūralistiškai nulipdytais javais. Ta pačia maniera stilizuotomis beržo, liepos ir ąžuolo šakelėmis papuoštos 10, 15 ir 20 centų monetos. Nors kompozicijos atrodo gražiai – visa serija sukompunuota laikantis bendros schemas, tačiau kiekviena moneta vizualiai skiriasi. Jas nukalus, kiekvienos grupės kitokia metalo spalva, dydžiai dar labiau pabrėžtų jų kitoniškumą. Tačiau apyvartinėms monetoms labai svarbu aišumas, paprastumas, o to projektuose trūksta. Akį traukia puošnūs J. Balkevičienės augalų ornamentai, gana artimi siluetu ir forma. Jie užima daug vietos, o svarbiausiam apyvartinių pinigų elementui – nominalui – jos lieka nedaug. Nors ir profesionaliai nupiešti sudėtingos struktūros skaičiai, suspausti tarp augalų ir tekstu, monetų skirtumus suniveliuoja. Autorės iš prieškario

Dail. J. Balkevičienės konkursinis projektas, 1989 m. LNM

Coin designs by J. Balkevičienė presented for the competition in 1989. LNM

depicted the shield and sheath vertically thus emphasizing that it was a symbol, but not an everyday image of a knight. However, when preparing plaster models for the production, Garška came back to the approach of Zikaras and that was the coins that were minted.

The third prize went to the sculptor Jolanta Balkevičienė. Her ideas were interesting and could have been implemented with slight changes. The sculptor retained the obverse of the coins of the pre-war period and focussed all her attention on the reverses. Balkevičienė proposed a similar layout for all centas coins: ornamental plants in the upper part of the coin, numerals and texts in the lower part. The author decorated 1 centas coin with a stylised spray of rue, 2 centas coin with a bunch of flax, and 3 centas coin with a composition of five wheat ears. It is obvious that Balkevičienė also used the motives of Lithuanian coins of that time, but her stylised herbs officially had nothing in common with the naturalistic wheat of Zikaras. Following the same style, the sculptor used sprays of birch, linden and oak to decorate 10, 15 and 20 centas coins. The compositions look attractive, as

pasiskolintam Gediminaicių stulpų motyvui maža vietas, išprauastas tarp užrašo ir monetos krašto lanko, ženklas stilizuojamas jį horizontaliai pailginant ir išlenkiant. Tuo dar labiau apsunkinamas jo skaitomumas ir perkraunama kompozicija.

Dar viena trečiaja premija apdovanotas ir dailininko A. Žukausko projektas. Jam charakteringas paprastumas, aišumas, monumentalumas. Vienintelė minimalistinės kompozicijos puošmena – plačios, lygiagrečių linijelių faktūra suaktyvintos nominalo skaičių juostos, užimančios svarbiausią monetos apskritimo dalį ir prie jų

the whole set of coins features the same layout. However, each coin is visually different. Different colours and sizes of every group of coins would have emphasized even more the differences between minted coins. However, coin designs of Balkevičienė lack clarity and simplicity that are required for circulation coins. Attention is captured by ornamental plants that are similar in their shapes and forms. They occupy much space and little space is left for the main element of circulation coins, i.e. the denomination numeral. Although denomination numerals were drawn in a professional manner, their

Dail. A. Žukausko konkursinis projektas, 1989 m. LNM

Coin designs by A. Žukauskas presented for the competition in 1989. LNM

gerai tinkantis grotesko raidžių tekstas. Reversų piešiniai įdomūs, stebina savo racionalumu, ir pagal tą projektą nukaltos monetos galėjo atrodyti gana moderniškos. Skulptorius ir medalininkas Antanas Olbutas konkursui pateikė gipsinius monetų modelius, kurių kompozicijoje siūlė atsisakyti paprastai aversui privalomo valstybės herbo. Jis monetas puošė įvairiaisiais tautos pripažintais ir gerbiamais objektais, iš jų ir heraldiniaisiais. Tai netiketas sprendimas – vietoje visiems įprastų vienodų aversų A. Olbuto projektuose jie vis kitokie. Netgi vaizduojamų objektų statusas nevienodas: Gediminaičių stulpai ir Vytis – heraldinės figūros, Trys kryžiai ir Katedra – architektūros paminklai, Geležinis vilkas – legendos herojus, Laisvės statula – paminklas. Juos sieja tik tai, kad visi yra labai svarbūs lietuvių tautai. Šis projektas žiuri dėmesio nepatraukė.

Kaip minėta, labiausiai monetų gamybai tinkamu pasirinktas P. Garškos konkursinis darbas. Be to, jokių abejonių nekėlė dailininko profesinis ir techninis pasiruošimas. Daug metų kūrės medalius, papuošalus, sukaupęs didelę patirtį juvelyrikoje, specialiai gilinėsis į

structure is complicated. Numerals are squeezed in between the herbs and texts, and because of these reasons the differences among different coins disappear. The designer left little space for the Columns of Gediminas that she had borrowed from the coins of the pre-war period: the symbol is squeezed in between the text and the edge of the coin. Balkevičienė stylised the Columns of Gediminas by bending and prolonging them horizontally. This made the symbol difficult to read and resulted in an overcrowded composition.

The second third prize winner was Antanas Žukauskas. His coin designs are characterized by simplicity, clarity and monumentality. The minimalist composition is decorated only with broad parallel lines on the denomination numeral occupying the most important part of the coin and an expressive text written in grotesque letters that is in perfect harmony with broad lines of the denomination numeral. Compositions on the reverses are interesting and surprise by their rationality. If coins had been minted following the design of Žukauskas, they would have looked rather modern.

Dail. A. Olbuto konkursinis projektas, 1989 m. LNM

Coin designs by A. Olbutas presented for the competition
in 1989. LNM

Dail. P. Garškos centų modeliai, 1989 m. LNM

Centas coins designed by P. Garška, 1989. LNM

šrifto istoriją, jo stilistines subtilybes, dailininkas, ko gero, buvo vienintelis, tuomet galėjės imtis tokio sudėtingo ir naujo darbo kaip monetų etalonų kūryba. Tuometinis Lietuvos finansų ministras Romualdas Sikorskis kreipėsi į dailininką ir paprašė sukurti apyvartinių monetų gipsinius modelius. Tiesiog paprašė, nes tada, 1990 m., ministerija nesiryžo pateikti oficialaus užsakymo ir pasirašyti sutartį su būsimu autoriumi. P. Garška daug negaišdamas ėmėsi darbo ir pagal savo konkursinį projektą paruošė centų vienetų ir dešimčių nominalų etalonus. Dešimčių centų konkursinių ir gamybai ruošiamų projektų kompozicija iš esmės nesiskyrė. Tik siekdamas monetas padaryti sudėtingesnes ir sunkiau įveikiamas falsifikatoriams, autorius averso pakraščiai išlipdė 50 rantelių, jo žodžiais, primenančiu penkiasdešimt okupacijos metų. Be to, autorius averse atsisakė stilizuoto Vycio ir gržo prie J. Zikaro traktuotės. Daugiau pasikeitė vienetų centų monetos. Konkursiniai centų projektai skaičių charakteriu ir komponavimo vienove siejosi su didesnio nominalo monetomis, o ruošiant gipsinius modelius tos vienovės buvo atsisakyta. Šių monetų skaičių piešinys pakeistas kitu, platesniu negu dešimtinių. Vietoje buvusios centrinės, simetriškos kompozicijos skaičiai įkomponuoti asimetriškai, pastumti į dešinę, kairijį šoną paliekant ornamentui. Nedidelėje apskritoje plokštumėlėje atsirado asimetriškai išdėliotas smulkus ornamentas, didelis skaičius ir griežtai simetriškai nulipdytas tekstas „centai“. Pats ornamentas visose trijose monetose skirtinas, didėjantis kartu su nominalo dydžiu. Jo struktūra marga, daugelis elementų neviškai aiškios kilmės, tartum atsitiktinai pakliuvę vienas greta kito.

Iš pradžių buvo numatyta monetas kaldinti gerokai didesnes, ypač 50 centų, bet prieš atiduodant į gamybą

The sculptor and medallist Antanas Olbutas, who presented plaster models of coins for the competition, suggested abandoning the state emblem that is normally an obligatory element of the obverse. The author decorated the coins with objects that are recognized and respected by the nation, including heraldic figures. All these objects have only one feature in common – they are important to the Lithuanian nation. However, the coin designs of Olbutas did not attract the attention of the competition commission.

As mentioned above, the coin designs of Garška were evaluated as the most suitable for the production of coins. In addition, there were no doubts about the professional and technical skills of the artist. With a long experience in creating medals and decorations, highly experienced in jewellery, and having especially deepened his knowledge in the history of lettering and their stylistic subtleties, Garška was probably the only one who could accomplish this difficult and new task of creating standard coins at that time. Romualdas Sikorskis, Minister of Finance of the Republic of Lithuania of the time, asked the artist to create plaster models of circulation coins. It was simply a request as at that time in 1990 the Ministry did not dare to place an official order and sign a contract with the future author. Garška immediately went to work and prepared models of 1, 2, 5, 10, 20 and 50 centas coins following the coin designs that he had presented for the competition. The compositions of 10, 20 and 50 centas coins presented for the competition and production were almost the same. In order to make coins more complicated and more difficult to counterfeit, the designer added 50 reeds on the edge of the coins. According to Garška, these reeds were a reminder of the fifty years of occupation. Moreover, the author

nutarta jas sumažinti, kad būtų suaupyta metalo. Planuota monetas kaldinti Anglijoje, vėliau svarstyta bendros trims Baltijos valstybėms kalyklos įsteigimo idėja. Nesulaukus kaimynų latvių ir estų pritarimo, ryžtasi įsteigti kalyklą Vilniuje. Taigi pinigų kalimo tradicija, gimusi Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK), gyvavusi tarpukariu, pratesiama ir atgimusioje Lietuvoje. Didesnių nominalų monetas nuspręsta kaldinti Londone, o mažesnių – naujoje Lietuvos kalykloje. 1990 m. pabaigoje valstybės įmonė „Lietuvos monetų kalykla“ pradėjo savo veiklą, o 1992 m. spalio 2 d. iškilmingai nukalti pirmieji lietuviški balto aliuminio centai.

Jau baigiant ruošti centų modelius, kilo mintis nukaldinti ir litų monetas, todėl Finansų ministerija vėl papraše P. Garškos pagalbos. Konkursui litų monetos nebuvo projektuotos, todėl dailininkui teko darbą pradeti iš pradžių. Tada sukurtas ir išleistas į apyvartą litų monetas dėl jųverso originalios kompozicijos – nominalo skaičius, lyg iš viršaus apšviestas piramidės forma sklindančių spindulių – žmonės vadino monetomis „po dušu“.

Pirmieji metaliniai pinigai atgimusioje Lietuvoje buvo priimti su entuziazmu ir meile. Daugelis lygino juos su išsaugotais ikikariniais ir surasdavo daug panašumų, tačiau nemažai ir priekaištaita. Pirmiausia dėl skirtinį nominalų monetų dydžių panašumo. Neįpratusiems, silpnaregiams blogiau apšviestose vietose, ypač žiūrint tik įaversus, painiojosi 1 cento ir 1 lito, labai artimų dydžių varinės 10 ir 20 centų monetos.

Įvertinės pirmųjų lietuviškų monetų cirkuliacijos patirtį ir atsižvelges į visuomenės nuomonę, 1996 m. Lietuvos bankas paskelbė naujos laidos apyvartinių centų ir litų monetų sukūrimo konkursą. Dalyvauti konkurse pakvesti penki žinomi dailininkai – skulptoriai. Pirmame rate dailininkai turėjo pateikti grafinius monetų piešinius, o trys premijuotieji – dalyvauti antrame rate ir pateikti gipsinius visų monetų modelius. Konkurso nugalėtojas turėjo gauti Lietuvos banko užsakymą paruošti galutinius projektus monetoms kaldinti.

Konkurse dalyvavo dailininkai Algirdas Bosas, Rytas Jonas Belevičius, Rimantas Eidėjus, Antanas Olbutas ir Antanas Žukauskas. Pirmame rate laimėtojas pripažinti R. J. Belevičius, R. Eidėjus ir A. Žukauskas tėsė darbą. Antrame rate A. Žukausko pateikti projektai buvo pripažinti labiausiai tinkamais gamybai.

Norint užkirsti kelią falsifikavimui, nuspręsta didesnių

abandoned a stylised image of the Vytis on the obverse, and came back to the idea of Zikaras.

Initially the intention was to mint coins of a larger size (especially 50 centas coins), but before starting the production of coins the size was reduced to save metal. The plans to mint coins in England were followed by discussions on establishing a joint mint of the Baltic States. As the neighbouring Latvia and Estonia did not approve of the project, the Lithuanian Mint was established in Vilnius. Thus, the re-established Lithuania continued the coinage tradition that had started in the Grand Duchy of Lithuania (GDL) and existed during the interwar period. The decision was made to mint coins of higher denomination in London, and low denomination at the Lithuanian Mint. The state company Lithuanian Mint started to operate at the end of 1990, whereas the first Lithuanian centas coins of white aluminium were inaugurated on 2 October 1992.

The idea to mint litas coins emerged when plaster models of centas coins were being finalised. The Ministry of Finance of the Republic of Lithuania again asked Garška for his help. As litas coins were not designed for the competition, the artist had to create new coin designs. Due to an original layout of the reverse with beams resembling the shape of a pyramid illuminating the top of the denomination numeral, the litas coins that were designed and issued into circulation at that time were nicknamed by the people as “taking a shower”.

The first metallic money was met with enthusiasm and love in the re-born Lithuania. Many compared the coins with those retained from the pre-war period and found a lot of similarities. Therefore, they also received a lot of criticism mainly because the coins of different denominations were similar in size. Unaccustomed and short-sighted people found it difficult to distinguish between 1 centas coin and 1 litas coin, 10 and 20 centas coins produced from copper and similar in size in poor light, especially when looking only at their obverses. Having evaluated the experience of circulation of the first Lithuanian coins and taken into account the public opinion, the Bank of Lithuania announced a competition for the design of circulation centas and litas coins of the new issue in 1996. Five well-known sculptors were invited to participate in the tender. The artists were required to present graphic designs of coins for the first round of the competition and plaster models of all coins for the second

Dail. P. Garškos projektuotos centų ir litų monetos

Litas and centas coins designed by P. Garška

Dail. A. Boso konkursiniai projektai,
1996 m. LBM

Coin designs by A. Bosas presented for the
competition in 1996. LBM

nominalų litų monetas kaldinti iš dvių metalų. Naujos emisijos konkurso sąlygose numatyta kurti monetas, kurių centrinis apskritimas yra vienos spalvos metalo, o jį juosiantis lankas – kitos.

Įdomūs skulptoriaus A. Boso 1 ir 2 centų monetų projektais. Dideli skaičiai, įkomponuoti virš smulkios struktūros teksto, kurio pirmoji raidė – kaligrafiškai įmantraus silueto, puošia visą kompoziciją. Gaila, kad autorius apačioje atsiradusią tuščią erdvę užpildė smulkium rūtos lapelių motyvu, neatitinkančiu projekto stilistikos. Ši komponavimo schema būtų tikusi ir 5 centų monetai, tačiau jai sukurta visiškai nauja, netinkanti bendrai serijai kompozicija.

Dešimčių centų reversus sieja juose vaizduojami objektai, tai – tris svarbiausius Lietuvos miestus simbolizuojantys pastatai: Klaipėdos švyturys, Kauno Vytauto Didžiojo muziejus ir Vilniaus katedra, tačiau abejonių kelia kiti kompozicijos elementai. Diskutuotina autorius nuostata visose serijos monetose naudoti skirtingus šriftus lyg norint tekštų charakterį padaryti pagrindiniu monetos nominalo dydžio požymiu.

Litų monetos komponuojamos pagal bendrą schemą – nedideliami centriniame apskritime portretas ir platus jį juosiantis kito metalo lankas su tekstais. Autorius pasirinko Kristijono Donelaičio, Martyno Mažvydo ir Vydūno portretus. Savo paaiškinamajame rašte A. Bosas savo apsisprendimą pagrindžia teiginiu: „...sie trys lietuvių kultūrologijai nusipelnę žmonės dirbo Mažojoje Lietuvoje, bet jų nuopelnai valstybei yra neįkainojami. Šios asmenybės padėjo pagrindus mūsų valstybės kultūrai“. Aišku, jų, ypač M. Mažvydo ir K. Donelaičio, nuopelnų niekas neišdrīgs paneigti, bet tai nereiškia, kad ir Didžiojoje Lietuvoje nėra kultūrai nusipelnusių žmonių. Nėra išlikę ir jų portretų, taigi tekštų piešti imaginacinius,

round, which was open only to three winners of the first round. The competition winner had to be commissioned by the Bank of Lithuania to produce the final coin designs for minting.

The following artists took part in the competition: Algirdas Bosas, Rytas Jonas Belevičius, Rimantas Eidėjus, Antanas Olbutas and Antanas Žukauskas. R. J. Belevičius, Eidėjus and Žukauskas won the first competition round and continued their work. The coin designs that Žukauskas presented for the second competition round were recognized as the most suitable for the production of coins.

It was decided to mint bimetallic coins of higher denominations to protect them against counterfeiting. Bimetallic coins were specified in the competition requirements with metals of different colours for the core and the ring of the coins.

The designs of 1 and 2 centas coins by Bosas were interesting. The designer placed large numerals above fine text, whereas the shape of the first letter of the text was calligraphically elaborated and decorated the whole composition. Regrettably, the author decided to fill the space at the bottom of the coin with small leaves of the rue that did not match the style of the coin design. Such layout of the composition could probably have been more suitable for 5 centas coin, for which the designer created a new composition that did not match the whole set of coins.

10, 20 and 50 centas coins are linked together by objects depicted on their reverses. These are the buildings symbolizing the major towns in Lithuania: Klaipėda Lighthouse, Vytautas Magnus Museum of War History in Kaunas, and Vilnius Cathedral. However, other elements of the composition cause doubt. One could argue against

o jų atsisakyta jau pačioje pinigų kūrimo pradžioje. Racionaliai ir logiškai sukomponuoti R. Eidėjaus projektais. Vienetų centų skaičiai įkomponuoti į lygiašionius trikampius, kurių šonines kraštines puošia kiekvieno nominalo skirtingo charakterio spinduliai. Dešimčių centų skaičiai įkomponuoti į apskritą saulę, ją taip pat puošia įvairaus piešinio spinduliu skirtingų nominalų monetose. Sudėtingesni rūtos ir ąžuolo šakelių ornamentai sukurti litų monetoms. Šis autorius susižavėjo ornamentais, kurių sudėtingumas auga didėjant jų nominalui. Skaičiai įkomponuoti į įmantrijų formų skydus, juos simetriškai iš abiejų pusų gaubia rūtos, stilizuotos heraldinės lelijos ir ąžuolo lapų vainikai, o 1 ir 2 litų reversuose ant skydų dar uždėtos ir skirtingu hierarchijų karūnos. Visa litų serija gerokai perkrauta abejotinais dekoratyviniais elementais. Karūnos ar heraldinės lelijos mažai ką bendro turi su šiuolaikine Lietuva – paprastai laikomos karališkomis gėlėmis ir puošė Prancūzijos karalių herbais. Autoriaus sugalvotos skydų formos ir dekoraciniu, ir idėjiniu požiūriu trukdo logiškai aiškiai monetų kompozicijai.

Labai sudėtinga R. J. Belevičiaus siūlyta monetų komponavimo schema. Nominalo skaičiai kai kur išdidinami centre, kai kur nustumiami į šoną, į jų siluetą įpinami kiti sudėtingos struktūros komponentai. Visai monetų serijai trūksta logiškos sekos, vaizduojamų objektų teminės vienovės ir stilistikos bendrumo. Atrodo, kurdamas grafinius projektus, autorius pasiklydo tarp gausybės užplūdusių idėjų, visas jas be atrankos fiksavo popieriuje, galbūt tikėdamasis, kad konkurso žiuri išsirinks iš pasiūlytos kolekcijos jai patinkančius sprendimus ir sudarys racionalią kompoziciją seriją. Monetas centre į Aušros vartų išorinį fasadą puošiančio atiko arką įkomponuotas 1 lito nominalo skaitmuo,

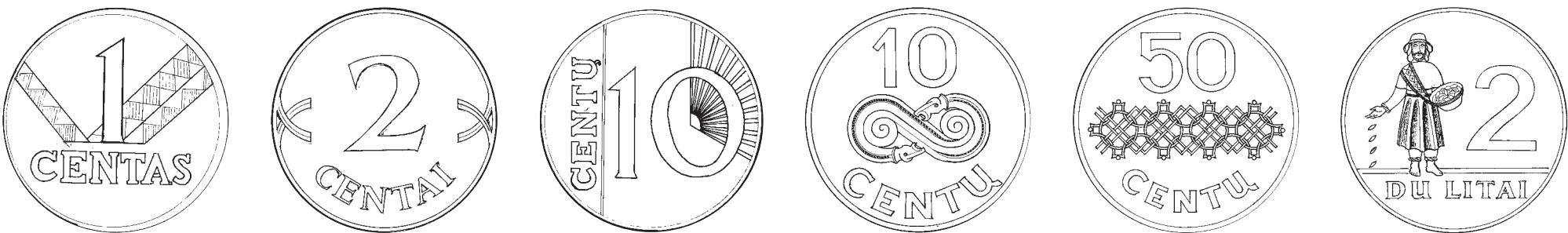
the author's intentions to use different lettering for individual coins in the set of coins as if turning the nature of texts into the main characteristic of the denomination. The design of litas coins follows the same layout: the core of the coin carrying the portrait is surrounded by a wide ring with the texts produced from a different metal. The author chose the portraits of Kristijonas Donelaitis, Martynas Mažvydas and Vyduinas. To explain his choice Bosas wrote in the explanatory note that "...these three people who did a lot to Lithuanian culture worked in Lithuania Minor, but their contribution to the country is priceless. These personalities helped to lay down the cultural foundations in our country." Certainly, no one would dare deny their achievements (especially those of Mažvydas and Donelaitis), but that does not mean that Lithuania Proper lack people of merit. Moreover, as their portraits did not reach our days, the coins would have carried imaginative portraits that were rejected in the very beginning of money creation.

The coin designs by Eidėjas were rational and logical. Denomination numerals of 1, 2 and 5 centas coins were incorporated into isosceles triangles, the lateral sides of which were decorated with beams different in each denomination. Denomination numerals of 10, 20 and 50 centas coins were incorporated into a round sun, which was also decorated with beams different in each denomination. Eidėjas decorated litas coins with more elaborate sprays of the rue and oak. Ornaments used by this designer also became more elaborate as the denomination increased. Eidėjas incorporated numerals into elaborately shaped shields that were on both sides symmetrically surrounded by rues, stylized heraldic lilies, and oak wreaths. The designer put crowns of different hierarchies above the shields on the reverse of 1 and 2 litas coins. The whole set

Dail. R. Eidėjaus konkursiniai projektai,
1996 m. LBM

Coin designs by R. Eidėjas presented for the competition in 1996. LBM

Dail. R. Belevičiaus konkursiniai projektai,
1996 m. LBM

Coin designs by R. Belevičius presented for the competition in 1996. LBM

2 litų reverse vaizduojama lietuvių liaudies skulptoriaus išdrožta sėjėjo figūrėlė skaitmenį nustumia į šoną, o 5 litų nominalas įpintas į sudėtingos kompozicijos sceną – Šv. Jurgis nuduria slibiną. Visos trys monetos, turėjusios sudaryti bendro stiliaus, augančios įtampos ir sudėtingumo seką, R. J. Belevičiaus projektuose tapo pavienėmis kompozicijomis.

Panašiai ir su vienetų bei dešimčių centų serijomis: abejotinos kilmės į aštuoniukę susiraizgę žalčiai šalia iki kraštutinumo stilizuotų varpų, o 1 centas komponuojamas pagal tą pačią schemą kaip ir 1 litas. Skulptoriaus A. Olbuto darbuose mažiausio nominalo centų reversų kompozicijos daro teigiamą įspūdį savo minimalizmu, be jokių papuošimų juose vyrauja didelis nominalo skaičius, jų vaizdas paprastas ir aiškus – būtent tai, ko reikia pinigams. Tokia monetų kompozicija išlaikoma iki 20 centų imtinai, o 50 centų ir litų nominalai sudaro naują kompozicijų grupę. Čia monetų apskritime vyrauja idėjiniai motyvai, o nominalo skaičiai sumažinti ir nustumti į apačią. Aišku, pinigai atpažistami ne vien iš skaičių, tačiau ir jie labai svarbūs. Abejonų kelia ir dailininko pasirinkti motyvai, kurie nesudaro bendros serijos: 1 litą puošiantys Gediminaičių stulpai, simetriškai iš abiejų pusų prilaikomi stilizuotų sparnų, 2 litų monetos pavaizduotas Mažosios Lietuvos burlaivis kurėnas ir vinguriuojančios bangelės, o 5 litų monetos – Vilniaus katedra, palyginti nedidelis jos fasadas mažiausiai trukdo skaičiams. Visos monetų serijos vaizdai vienas su kitu nesusieti, jų siluetai sudėtingi ir vyrauja reversuose, todėl nustumia į antrą planą tokį svarbų apyvartinėms monetoms nominalo skaičių. Brandžiausiu darbu žiuri vienbalsiai pripažino skulptoriaus A. Žukausko projektą. Jam pavyko meistriškai sujungti monetas į grupes, o grupes –

of coins was overburdened with questionable decorative elements. Crowns or heraldic lilies have little in common with contemporary Lithuania; normally they are regarded as royal flowers and are used to decorate the coats of arms of French kings. The shapes of the shields somewhat obstruct the logically clear compositions of the coins from a decorative and ideological point of view.

Belevičius also proposed very complicated compositions of the coins. The designer made certain parts of denomination numerals larger, moved them to the side, and incorporated other elaborate elements into denomination numerals. The whole set of coins lacks logical sequence, thematic and stylistic unity among depicted objects. It seems that when preparing graphic designs the author was lost among many ideas and put all of them on paper. Belevičius seems to have expected the competition commission to select the most suitable coin designs from the presented collection and to form a rational series of compositions.

The reverse of the lowest denomination coins designed by the sculptor Antanas Olbutas made a positive impression due to their minimalist style: a large denomination numeral predominating on the reverse without any decorations. The layouts of the reverse are simple and clear, which is exactly what is needed in coins. The entire range of coins to the 20 centas coin retains the same composition, whereas a new group of compositions was created for the 50 centas coin and the litas coins. Ideological motives predominate on these coins, whereas denomination numerals are made smaller and are placed at the bottom. The competition commission unanimously acknowledged the coin designs by Žukauskas to be the most mature. The designer skilfully grouped the coins and arranged the groups into a system. The coins are not overcrowded by ornaments or accessory elements. The designer himself

į sistemą, jų neperkraunant ornamentais, pašaliniais elementais. Pats autorius taip išdėstė savo nuomonę apie apyvartines monetas: „Apyvartos pinigai vartoja principu „Aš tau, tu man“ – taigi jie turi būti lakoniški, greitai suvokiami ir gerai atskiriami. Turi vyrauti skaičius, o ne meninis apipavidalinimas. Be to, skaičiaus neturėtų nustelbtis pašalinė atributika“. Vadovaudamasis savo *credo*, skulptorius surado tikrai puikią lygsvarą tarp racionalumo ir puošumo. „Eglutės motyvas“, kaip ši kuklų, malonų akiai ornamentėlių pavadinio A. Žukauskas, leido jam sukomponeoti tris skirtinges, tačiau vieną kitai gimininingas monetas: 10 centų monetėje linijinė eglutė sudaro trikampį, 20 centų – horizontalią juostelę, o 50 centų monetėje ji lanku apsupa nominalą. Panašaus principio A. Žukauskas laikėsi ir komponuodamas litų monetas, tik čia tiesių linijų žaidimas pakeičiamas liniuotų juostelių atkarpu dėliojimu lankeliu tam tikru ritmu ir forma. Viena horizontali kompozicija 1 litų monetėje, dvi simetriškos šonuose – 2 litų, o trys monetos pakraščiai išsidėsčiusios juostelių grupės – 5 litų monetėje. Skirtingas reljefinio ornamento charakteris ir išdėstymas abiejose monetų grupėse tapo ir atpažinimo ženklu silpnaregiams bei akliesiems.

was of the following opinion about circulation coins: "As circulation money is used following the principle 'I give it to you, and you give it to me', it has to be laconic, easy to understand and clearly distinguishable. It is the numeral that should predominate, but not an artistic decoration. Moreover, additional elements should not overshadow the numeral." Guided by this credo, the sculptor achieved an excellent balance between rationality and decorativeness. A modest and attractive ornament that Žukauskas named a "fir-tree" pattern allowed him to design three different, but interrelated coins: a linear "fir-tree" pattern forms a triangle on the 10 centas coin and a horizontal line on the 20 centas coin, and surrounds the denomination numeral of the 50 centas coin. Following a similar principle Žukauskas designed litas coins, where the variation of lines is replaced with segments of bow-shaped lines arranged according to a certain rhythm and form: the 1 litas coin carries a horizontal composition, the 2 litas coin bears two compositions placed symmetrically on both sides, whereas the 5 litas coin carries three groups of lines placed on the outside circle of the coin. Two groups of coins feature relief ornaments that differ in character and layout; they also became an identifying element of coins for visually impaired and blind people.

Dail. A. Olbuto konkursiniai projektai,
1996 m. LBM

Coin designs by A. Olbutas presented for the competition in 1996. LBM

Dail. A. Žukausko konkursiniai projektai,
1996 m. LBM

Coin designs by A. Žukauskas presented for the
competition in 1996. LBM

Dail. A. Žukausko projektuotos centų ir litų monetos

Litas and centas coins designed by A. Žukauskas

Ruošiant monetas gamybai, susirūpinta ir averso kompozicija. Iki tol aversą puošusį J. Zikaro Vytį planuota pakeisti prieš keletą metų patvirtintu naujos modifikacijos valstybės herbu – dailininko Arvydo Každailio sukurtu Vyčiu.

Lietuvos herbas – sidabrinis raitelis raudoname skyde – skaičiuoja septintą šimtmetį. Tai vienas iš seniausių valstybinių herbų Europoje. Nuo pat pasiromyto juo buvo žymimos ir LDK valdovų kardinierius monetos. Bychovco kronikoje rašoma, kad „Narimantas, sėsdamas į didžiojo Lietuvos kunigaikštio sostą, savo Kentauro herbą perleido savo broliams, o sau pasidarė herbą – raitelį su kalaviju. Tasai herbas reiškia subrendusį valdovą, kuris gebės kalaviju apginti savo tėvynę“. Šiandien istorikai mano, kad raitelį savo antspaudė gerokai vėliau pradėjo naudoti didysis kunigaikštis Algirdas.

Raitelio atvaizdas ankstyvaisiais viduramžiais buvo labai dažnas tiek Rytų, tiek Vakarų Europoje, taigi Lietuvos kunigaikšciai pasekė madą. Daugelis teritorinių valdovų antspauduose vaizduodavo save kaip apsiginklavusį raitelį ant veržliai šuoliuojančio žirgo. Tačiau nė vienoje Europos valstybėje raitelis netapo valstybės herbu – ten karaliavo liūtai, ereliai, lelijos, grifai ir kiti panašūs simboliai. Tik Lietuvos valdovai raiteliui suteikė heraldinę prasmę – įkomponavo į skydą ir jis buvo pripažintas kunigaikštystės herbu.

Algirdui mirus antspudo simbolį paveldėjo jo sūnūs. Pabrėždamas savo siekį valdyti LDK, šiuo ženklu savo antspaudą pažymėjo ir Kęstutaitis Vytautas.

Taigi vienu metu raitelis tuo daugelio mūsų kunigaikščių antspaudus. Kadangi simbolis dar nebuvo susiformavęs, jis priklausomai nuo savininko ir graviruotojo netgi to paties kunigaikštio antspauduose gerokai skyrėsi. Nebuvo nusistovėjusi raitelio jojimo kryptis, žirgo judesys, riterio rankose laikomas ginklas. Vienuose antspauduose jis joja kairėn, kituose dešinėn, vienur žirgas stovi, kitur šuoliuoja, kai kur riteris laiko ietį vertikaliai prieš save, kai kur už savęs, dar kitur horizontaliai ar įstrižai. Šiek tiek vėliau pasirodė raitelis su kalaviju ir skydu, kuriame vaizduojamas kunigaikštio šeimyninis ženklas: Jogailos – dvigubas kryžius, Skirgailos – liūtas, Vytauto – Gediminaičių stulpai. Pažymėtina, jog net susiformavus valstybės herbui su dvigubu kryžiumi skyde dar pasitaikydavo, kad valdovai kartais keisdavo šį simbolį savuoju. Taip Steponas Batoras Vyčio skydą tuo pačiu laikotarpiu, Zigmantas Vaza – javų pėdu, o po padalijimų caro administracijai patvirtinus Vytį

The composition of the obverses also received attention when preparing the coins for production. It was planned to replace the Vytis of Zikaras that decorated an earlier obverse with a newly modified state emblem (the Vytis designed by Arvydas Každailis) that had been approved several years earlier.

The state emblem of Lithuania featuring a silver mounted knight on a red shield dates back seven centuries. It is one of the oldest state emblems in Europe. Since its appearance, the state emblem was used to mark the coins minted by the rulers of the GDL. The Chronicle of Bykhovets wrote: "When coming to the throne of the Grand Duchy of Lithuania, Narimantas gave over his coat of arms bearing the centaur to his brothers and created a new coat of arms for himself featuring a mounted knight with a sword. The latter meant a mature ruler capable of defending his homeland by the sword." Today some historians believe that the mounted knight on the seal of Grand Duke Algirdas appeared much later.

As the image of a mounted knight was very common in Eastern and Western Europe in the early Middle Ages, the dukes of Lithuania followed the trend. Many regional rulers portrayed themselves as an armoured knight on a galloping horse on their seals. However, none of the European states made the image of a mounted knight the state emblem, as images of lions, eagles, lilies, vultures and other similar symbols predominated there. Only the rulers of Lithuania assigned a heraldic meaning to the image of a mounted knight: it was incorporated into the shield and universally acknowledged as the state emblem of the Duchy.

After the death of Algirdas, the symbol on the seal was inherited by his sons. In order to emphasize his ambition to rule the GDL, Vytautas, son of Kęstutis, used this symbol on his seal.

A number of our dukes decorated their seals with the image of a mounted knight at the same time. As the symbol was not firmly established at the time, it varied even on the seals of the same duke depending on the owner or engraver. The riding direction of the mounted knight, the motion of the horse and the weapon held by the mounted knight were not fixed: the mounted knight was riding to the left on some seals, and to the right on others; some seals featured a standing horse, whereas others featured a galloping horse; the knight held the spear vertically in front of him or behind him on some

Lietuvos valdovo herbas *Bergshammars vapenbok* herbyne, XV a. pirmoji pusė (Švedija, Riksarkivet). Iliustracija iš E. Rimšos knygos „Heraldika. Iš praeities į dabartį“

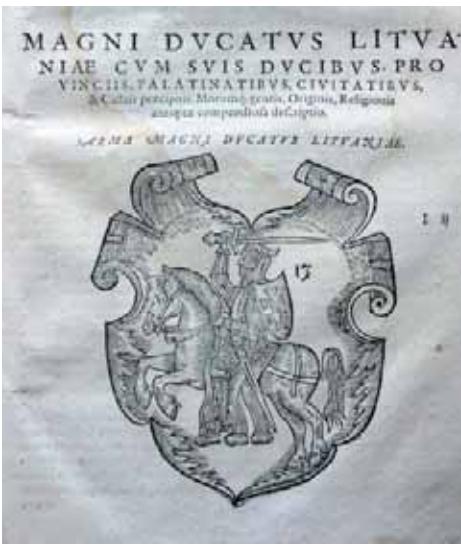
Coat of Arms of the Lithuanian ruler in the heraldry register of *Bergshammars vapenbok*, first half of the 15th century (Sweden, Riksarkivet). Illustration taken from the book by E. Rimša *Heraldry. From the Past to the Future*

Vilniaus gubernijos herbu, dar pieštas stačiatikių kryžius. 1386 m. Jogaila savo karališkame antspaudė skydą padalijo į keturias dalis ir vienoje iš jų, antroje pagal hierarchiją, šalia Lenkijos ir jos žeminių herbų pavaizdavo ir Lietuvos raitelį su dvigubu kryžiumi skyde. Bet čia riteris laiko ne pakeltą kalaviją, o ištrižai į priekį nukreiptą ietį. 1388 m. Kernavės kunigaikštis Jogailos brolis Vygantas pirmas iš Lietuvos kunigaikščių suteikė raiteliui heraldinę prasmę – įkomponavo jį į heraldinę skydą. 1407 m. garsiajame Vytauto majestoniniame antspaudė matyti soste sedintis kunigaikštis ir dešinėje rankoje laikantis skeptrą, o kairėje – pakylėtą skydą su Lietuvos herbu. Jame vaizduojamas į kairę (heraldiškai – į dešinę) jojantis raitelis su kalaviju. Kitą Vytauto valdomą žeminių – Volynės, Smolensko ir Trakų – herbai išdėlioti aplink. XIV–XV a. sandūroje LDK herbas galutinai susiformavo paklusdamas griežtoms heraldikos taisyklėms. Raitelis pasisuko į kairę – judančioms heraldinėms figūroms įprastą pusę. Be to, ši padėtis palankesnė visapusiskai ją atskleisti: ant kairiojo peties riterio nešamas skydas savo išorine puse pasuktas į žiūrovą ir gerai matyti tame pavaizduotas paties riterio atpažinimo ženklas, šiuo atveju – dvigubas kryžius. Žirgas tarsi startuoja šuoliu toli į priekį išmestomis kojomis, jo liemuo horizontalus, uodega laisvai plevėsuoja. Riteris ištiestomis šarvuotomis kojomis stipriai išispyrė į balnakilpes, dešine per alkūnę sulenkta ranka neaukštai iškélęs horizontaliai laikomą kalaviją, kurio geležtė užlenda už šarvuotos riterio galvos. Prie jo juosmens prikabinta kalavijo makštis ištrižai prigludusi prie žirgo liemens. Tuo pat metu nusistovėjo ir herbo spalvos: raudoname lauke sidabrinis raitelis su mėlynu skydu ant peties. Mėlynų žirgo pakinktu, riterio šarvų papuošimai ir dvigubas kryžius skyde – auksiniai. XV a. LDK heraldika paplinta ir Vakarų Europoje – ne viename to laikotarpiu herbyne galima rasti LDK valstybės ir didikų herbų piešinių. Jų vaizdas įvairuoja priklausomai nuo piešėjo įgūdžių ir stiliaus, tačiau pagrindinės herbo nuostatos išlieka. Ypač daug ikonografinės medžiagos sutinkama XVI a. leidiniuose. Lietuvos valstybės ir didikų heraldika aiškinama ir herbynouse, paruoštuose pačioje LDK. Maždaug drauge su antspaudais raitelio atvaizdas pasirodė ir Lietuvos valdovų kardinamose monetose. XIV a. pabaigoje kardinatus pinigelius su raiteliu istorikai priskiria Jogailai (kitą pusę puošia dvigubas kryžius gotiškame skyde) ir Vytautui (reverse – Gediminaičių stulpai).

seals, horizontally or diagonally on others. Some time later the image of the mounted knight with a sword and a shield carrying family insignia of the duke (the double cross of Jogaila, the lion of Skirgaila, and the Columns of Gediminas of Vytautas) appeared.

In 1386, Jogaila divided the shield on his royal seal into four parts. The Lithuanian mounted knight with a double cross on the shield was depicted in one of these parts (the second according to the hierarchy) beside the coats of arms of Poland and its lands. However, instead of the sword, this knight was portrayed with a spear directed diagonally forwards. Jogaila's brother Vygantas, Duke of Kernavė, was the first duke of Lithuania who assigned heraldic meaning to the image of the mounted knight by incorporating it into the heraldic shield in 1388. One may see the duke seated on the throne with the sceptre in his right hand and a shield with the state emblem of Lithuania raised in his left hand on the sovereign seal of Vytautas Magnus of 1407. The state emblem featured the mounted knight with a sword, galloping to the left (heraldically – to the right), whereas the coats of arms of other lands governed by Vytautas (Volyn, Smolensk and Trakai) were placed around it.

At the turn of the 14th and 15th centuries, the state emblem of the GDL was finally formed and complied with the strict rules of heraldry. As it is usual with heraldic figures portrayed in motion, the image of the mounted knight was oriented to the left (heraldically – to the right). Moreover, this position was more convenient for a full presentation of the figure: the outer side of the shield that the mounted knight carries on his left shoulder faces the viewer, who may clearly see the insignia of the mounted knight (the double cross). It seems that the horse prepares for a forward jump with its legs thrown forwards; the torso of the horse is horizontal and its tail waves freely. The straight armoured legs of the knight are firmly tucked into the stirrups. He holds the horizontally raised sword with his right arm bent at the elbow. The blade of the sword goes behind the armoured head of the knight, whereas the sheath worn on his waistband goes diagonally across the torso of the horse. The colours of the state emblem also became fixed at that time: a silver mounted knight carrying a blue shield with a golden double cross on his shoulder was portrayed in a red field; the blue harness and the armour of the mounted knight were decorated with gilded details.

LDK herbas A. Gvagninio kronikoje, 1578 m.
LMAB

State emblem of the GDL in A. Gvagnini's Chronicle, 1578. LMAB

Jogailos monetų averse vaizduojamo raitelio žirgas stovi pasiskęs į kairę, o riteris prieš save laiko įstrižai vertikaliai pakylėtą ietį. Riterio kūnas per pečius platus, žemyn prie balno siaurėja ir sudaro tarsi trikampio skydo formą, kurią vainikuoja rombo formos galva. Žirgo kūnas masyvus, ilgos kojos, išdėstyto lygiagrečiai poromis, tvirtai stovi vietoje. Visa figūra, jei ne grakčiai išlenktas sprandas ir apynasrio pavadinis, nelabai ir panėšėtu į žirgą. Monetas nukaltos gana primityviai, necentruotai, už tai dalis kompozicijos neišsitenka ant ruošinio. Kalbėti apie meninį tą laiką monetų išraiškingumą sunkoka.

Daug įdomesnis Vytautui priskiriamų pinigelių aversas. Čia raitelis šuoliuoja į dešinę. Atgal atmesta ranka jis užsimojojės įstrižai prie jo prigludusiu kalaviju, o kita laiko žirgo pavadi. Riterio rankos, liemuo ir pečiai sudaro masyvią simetrišką formą, virš jos – galva su dideliu trikampiu šalmu. Riterio kūnas tiksliai vertikaliai kerta žirgo kūną, o tuštumą tarp plačiai šuoliuojančio žirgo kojų užpildo didelė raitelio pėda su hiperbolizuota pentinų žvaigžde. Visa heraldinė figūra racionaliai išsidėsto nedideliam iškiliu punktyru apribotame apskritime. Aiškios raitelio formos, iki kraštinumo apibendrintas siluetas sudaro išpūdį modernaus šiuolaikinio ženklo, kurį autorius, atrodo, siekdamas didesnio įtaigumo ir archaišumo, tyčia šiek tiek suprimitivino. Regis, ši moneta tapo įkvėpimo šaltiniu daugeliui tarpukario Lietuvos dailininkų, kūrusių stilizuotą gotišką Vyti. Savas šios figūros interpretacijas pateikė Jonas Juozas Burba, Telesforas Valius, Juozas Surkevičius, Konstancija Petrikaitė-Tulienė, Alfonsas Dargis ir kt. Viena iš jų buvo pritaikyta Prezidento vėliavos kompozicijai, kitos – propagandiniuose leidiniuose.

XV a. antrojoje pusėje LDK monetos nebuvu kardinamos – apyvartoje kursavo Prahos grašiai. Atskirai nuo lenkų Didžiuoju kunigaikščiu vainikavus Aleksandrą Jogailaitį, Lietuva dar kartą nutraukė ryšius su Lenkija. Siekdamas savarankiškumo Aleksandras įvykdė pinigų reformą, atsisakė Prahos grašių ir nukaldino savo europietiškos išvaizdos pinigus – denarus ir pusgrašius. Iki tol LDK kardinamų pinigų technologija ir meninė išvaizda buvo paveldėta iš Rytų, o Aleksandro monetos buvo panašios į artimiausių Vakarų kaimynų – Lenkijos ir Vokietijos – pinigus. Tai, kad monetos puikiai techniškai pagamintos, o abiejų pusių kompozicija darni ir aiški, rodo, kad įrengiant kalyklą Vilniuje neapsieita be

In the 15th century, the heraldry of the GDL also became known in Western Europe: the state emblem of the GDL and coats of arms of the GDL noblemen could be found in a number of heraldry registers of that time. Although they vary depending on the skills and style of the artist, the main characteristics of the state emblem remain the same. A lot of iconographic material is found in publications of the 16th century. The heraldry register prepared in the GDL also provides with an interpretation of the heraldry of Lithuania and its noblemen.

The image of the mounted knight almost at the same time appeared on the seals and coins struck by the rulers of Lithuania. Historians attribute the coins with the image of the mounted knight struck in the 14th century to Jogaila (their other side was decorated with a double cross on a Gothic shield) and Vytautas (their reverse featured the Columns of Gediminas).

The obverse of Jogaila's coins features the horse of the mounted knight oriented to the left, whereas the knight is portrayed with a spear raised vertically at a slant in front of him. The body of the knight is broad at the shoulder line, narrows downwards as if forming a triangle shield, which is crowned with a rhombus-shaped head. The body of the horse is heavy; its long legs are placed in parallel pairs and stand firmly in place. Without the elegantly held neck and the bridle lead, its figure would not even resemble a steed. As the coins were minted in a primitive way and were not centred, part of the composition went beyond the blank. It is difficult to speak about artistic expressiveness of coins of that time.

The obverse of coins attributed to Vytautas is much more interesting with a mounted knight galloping to the right. The knight holds a sword touching him diagonally with his hand swung backwards, and holds the bridle lead with the other hand. Hands, trunk and shoulders of the mounted knight comprise a heavy symmetrical form, whereas the head with a large triangle helmet is portrayed above. The body of the knight precisely vertically crosses the body of the horse, whereas the space between the legs of the galloping horse is filled with a large foot of the mounted knight with a hyperbolized star of the spurs. The entire heraldic figure is rationally incorporated in a small circle framed by an embossed dotted line. Clear forms of the mounted knight and an extremely generalized silhouette create an impression of a modern sign that the author deliberately made slightly primitive to

kaimynų pagalbos. Pirmą kartą LDK monetų aversą ir reversą lanku juosia legenda su valdovo vardu, valstybės pavadinimu ir briauna. Profesionaliai įkomponuoti ir išraižyti Lenkijos ir Lietuvos herbai. Ypač gražus ir įdomus pusgrašio aversas su kunigaikštystės herbu.

Pusgrašio legendos tekstas išgraviruotas tuomet populiaru Vakarų Europos monetų kompozicijoje *Lombardo versalo* šriftu. Plačios raidės su išplatejantais serifais gražiai užpildo tarpus tarp raidžių, atsirandančius rašant lanku. Erdvai, ritniškai išdėstytais tekstas iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip ornamentuotas rėmas, kurio įspūdį dar

achieve a greater impression and archaism. It seems that this coin impressed the majority of Lithuanian artists of the interwar period, who designed a stylised Gothic Vytis. J. Burba, T. Valius, J. Surkevičius, K. Petrikaitė-Tulienė, A. Dargis and others presented their own interpretation of this figure. One of them was used in the composition of the presidential flag, and others were portrayed in informational publications.

The GDL coins were not struck in the second half of the 15th century, as Prague groats were in circulation then. Having crowned Alexander Jagiellonian the Grand

sustiprina išorinis gurtas ir vidinis punktyrinis lankas, ribojantis apskritą lauką herbui. Tačiau herbo raitelis jam neišsitenka – žirgas galva ir priekinėmis kojomis atsiremia į monetos kraštą, o užpakalinėmis atskiria legendos valdovo vardą nuo žodžio „mon“eta.

Iš esmės skiriasi Aleksandro monetų LDK herbų vaizdavimas nuo ankstesnių valdovų pinigų. Anksčiau herbas buvo apibendrinamas iki gotikinio ženklo, matyt tik pagrindinės heraldinės figūros sudėtinės dalys – žirgas, riteris, kalavijas ar ietis, nerodomos jokios žirgo ir žmogaus aprangos ar papuošalų detalės. O Aleksandro monetose, kaip priimta to laiko piniguose, raitelis vaizduojamas apibendrintai, tačiau anatomiškai tiksliai proporcijų ir judesių, žirgas – su pakinktais, aiški riterio

Duke of Lithuania separately from the Poles, Lithuania for a second time broke off its relations with Poland. In order to become independent, Alexander implemented a currency reform: he abandoned Prague groats and minted his own coins of European design, i. e. dinars and half-groats. Up to then, the artistic design of the GDL coins and their minting technology had been inherited from the East, whereas the coins issued by Alexander were similar to the coins of the closest Western neighbours, i. e. Poland and Germany. The coins were splendid from the technical point of view and featured clear and harmonized compositions on both sides. These facts prove that neighbours contributed to the establishment of the mint in Vilnius. For the first time the obverse and reverse

Jogailai priskiriamos monetos aversas. ČDM
Obverse of the coin attributed to Jogaila. ČDM
Vytautui priskiriamos monetos aversas. LNM
Obverse of the coin attributed to Vytautas. LNM

Žygimanto Augusto ketvirtokas, 1566 m. LNM
Four-groat of Sigismund Augustus, 1566. LNM

Žygimanto Senojo pusgrāšis, 1510 m. LNM
Half-groat of Sigismund the Old, 1510. LNM

šarvų struktūra ir detalės, visoje kompozicijoje ryški renesanso dvasia. Labai apgalvotai raitelis įkomponuotas į monetos apskritimą. Šiek tiek pailginto žirgo liemuo remiasi į averso kraštus, o riteris su pakeltu kalaviju užima monetos centrą. Tuščios, reljefo nepaliestos averso erdvės nukreipia dėmesį į išpaustomis linijomis formuojamą šarvą, kalavijo piešinį, žirgo pakinktus ir kitas detales. Pačioje XV a. pabaigoje jau galutinai nusistovėjo LDK herbas – raitelis su skydu ir dvigubu kryžiumi. Monetoje raitelis skydo su kryžiumi neturi, tačiau kryžiaus nebuvo ir to meto valstybės antspauduose.

Iš pirmo žvilgsnio Žygimanto Senojo ankstyvosios monetos nedaug skiriasi nuo brolio Aleksandro pinigų: išlieka tie patys averso ir reverso komponentai, heraldinės figūros, komponavimo principai. Tačiau yra ir pasikeitimų. Pirmiausia Žygimanto Senojo monetos – vėl žingsnis pirmyn tobulinant kalybos technologijas ir siekiant didesnės meninės išraiškos. Pirmą kartą Lietuvoje monetų legendoje šalia valdovo vardo ir valstybės pavadinimo graviruojami nukalimo metai. Žygimanto valdymo laikais prisimintas senasis Kęstutaičių herbas – Gediminaičių stulpai. Kaip savarankiškas herbas, jis puošė kai kurias to laikotarpio vėlesnių emisijų monetas. Visa tai lémė, kad Žygimanto Senojo pinigai buvo sudėtingesni, gražesni, labiau atitiko Vakarų kaimynų standartus, o kai kada juos ir lenkė.

Averse valstybės herbas Vytis, kitaip negu Aleksandro monetose, komponuojamas centriniame, legendos apribotame lauke. Raižytojas kruopščiai įkomponuoja raitelį į apskritimą: priekinės žirgo kojos sulenkotos viena virš kitos, užriesta į viršū stilizuota uodega, riterio šalmas ir kalavijas remiasi į legendos lanką. Kompaktiškai užpildytas visas apskritimo laukas, griežtai laikomasi punktyru nubrėžtos ribos. Tik po žirgo papilve lieka šiek tiek didesnė tuščia erdvė, į kurią vėlesnėse emisijose iš legendos lanko atkeliami nukalimo metų skaičiai. Ankstesnių monetų šriftą vėliau pakeičia išvairios *antikvos* šrifto atmainos, o metų skaičiai rašomi įmantriu gotišku stiliumi. Sumanius atkelti datą po žirgo kojomis, tą erdvę teko padidinti – patį žirgą pakelti aukštyn, jo šuolių paplatinti, kalavijo geležtę, kad netrukdytų legendos tekstui, nuleisti ištirių žemyn. Vėlesnės laidos monetose Vytis atgauna skydą su dvigubu kryžiumi, kuris laisvai kabo ant kairiojo riterio peties ir kai kuriose kompozicijose užpildo tušumą tarp riterio ir žirgo uodegos. Pačioje legendos lanko apačioje įkomponuoti

of the GDL coins were surrounded with the legend bearing the names of the ruler and the state, and an edge. The state emblems of Poland and Lithuania were masterly incorporated and inscribed on the coins. The obverse of the half-groat bearing the state emblem of the GDL is especially beautiful and interesting.

The legend on the half-groat was inscribed using the lombardic versal lettering, which was popular on Western European coins of that time. Spaces between the letters, resulting from writing in a bow-shaped manner, were attractively filled with large letters carrying flared serifs. The first impression of an ornamental frame created by the spaciously and rhythmically arranged text is even more strengthened by the outer edge of the coin and the inner dotted line limiting the circular area for the state emblem. However, the image of the mounted knight goes beyond this circle: the head and front legs of the horse rest on the edge of the coin, whereas the hind legs of the horse separate the name of the ruler from the word “mon[eta]” (coin).

The state emblem of the GDL depicted on the coins of Alexander essentially differed from that portrayed on the coins of his predecessors. Before that the horse and the apparel of the mounted knight were portrayed without decorative details. The state emblem was generalized to a level of a Gothic sign, where only the main constituents of the heraldic figure (the horse, knight, sword or spear) were clearly seen. As it was accustomed at that time, the coins issued by Alexander also carried a generalized image of the mounted knight, whose proportions and motions were anatomically correct; the horse was portrayed with a harness, whereas the armour of the knight was shown in a detailed and structured way. The spirit of Renaissance is clearly felt in the entire composition. The mounted knight is very thoughtfully incorporated on the coin: a slightly prolonged torso of the horse rests on the edge of the obverse, whereas the knight with a raised sword is placed in the centre of the coin. Empty spaces on the obverse that have not been affected by a relief direct the attention to impressed details of the armour, sword, harness of the horse, etc. At the end of the 15th century, the state emblem of the GDL was finally fixed and featured the mounted knight with a shield and a double cross. The coin did not bear the double cross on the shield of the mounted knight; but neither did the state seals of that time.

Aleksandro Jogailaičio moneta, 1492 m. LNM

Coin of Alexander the Jagellonian, 1492. LNM

Žygimanto Augusto pusgrašis, 1546 m. LNM

Half-groat of Sigismund Augustus, 1546. LNM

Žygimanto Augusto šešiagrašis, 1547 m.
Six-groat of Sigismund Augustus, 1547

Stepono Batoro taleris, 1580 m.
Thaler of Stephen Bathory, 1580

Gediminaičių stulpai su charakteringu jo vertikaliu išplatėjimu. Vienose emisijose stulpai yra renesansiniame skyde, kitose – be jo.

Savo originalia kompozicija iš kitų išsiskiria Žygimanto Augusto 1545 m. nukaldintas pusgražis. Daugelyje to laiko monetų vaizduojamo Vyčio žirgo šuolis horizontalus, o šioje pavaizduoto žirgo judeys įstrižas – žirgas tartum atsistojęs piestu. Tuo jis labai artimas šiandieniam Lietuvos Respublikos herbo etalonui.

Iš esmės pasikeičia monetų aversas 1547 m. šešiagrašyje: Vytis komponuojamas puošniame renesansiniame skyde su didžiaja kunigaikščio karūna virš jo. Sudėtingame augaliniu ornamentu ir užraita ispuoštame skyde sunkiai išsitenkanti raitelio figūra, intensyvus visų detalių reljefas siek tiek apsunkina kompoziciją, tačiau profesionaliai nulipdytas legendos šriftas, jo santykis su skydo siluetu, išraiškingas herbo piešinys monetą daro viena iš gražiausių. Idomiai atrodo 1565 m. nukaldintas ketvirtokas, kurio aversie vienas šalia kito pavaizduoti du savarankiški lietuviški herbai – Vytis ir Gediminaičių stulpai su juos vainikuojančia kunigaikščio karūna.

Po Liublino unijos Lietuva iš dalies neteko savarankišumo, tai matyti Abiejų Tautų Respublikos junginiame herbe: skydas dalijamas į keturias dalis, Vytis komponuojamas pakaitomis su lenkišku Ereliu. Toks herbas pavaizduotas ant 1580 m. Stepono Batoro nukaldinto talerio. Imantrus, su daugybe įkirpimų, užraitų ir iš jų išaugančių liepos lapų ornamentu skydas vainikuojamas puošnia karališka karūna. Centrinį monetos apskritimą nuo legendos lanko skiria dviguba linijos ir punktyro juostelė. Tokia pat juostelė sudaro ir monetos briauną. Skydo širdyje, kur sueina laukų dalybos linijos, įkomponuotas paties karaliaus šeimyninis herbas – Vilko dantys. Nors kompozicijos elementų daug, jie meistriškai išdėlioti nedideliam monetos paviršiuje, tuščios erdvės ritmiškai kaitalojasi su sodriu reljefu, sudarydami puošnios, lengvai suprantamos kompozicijos išpūdį. Dideli sukrėtimai užgriuvo Abiejų Tautų Respubliką valdant Jonui Kazimierui. Jau anksčiau prasidėjė neramumai Ukrainoje išsiplėtę į karą su Rusija, sunkia valstybės padėtimi pasinaudojė švedai okupavo didelę dalį teritorijos. Karui dviem frontais reikėjo milžiniškų lėšų, o iždas buvo tuščias. Kad valstybė galėtų išmokėti algas kariams, nuolat buvo kardinami pinigai. Jono Kazimiero laikais Lietuvos kalykloje išleidžiamų pinigų reversus puošia ne jungtinis visos Respublikos,

At first glance early coins of Sigismund the Old look very similar to the coins struck by his brother Alexander: his coins retained the same elements of the obverse and reverse, heraldic figures, and principles of the layout. However, there were also changes in these coins. First of all, the coins issued by Sigismund the Old marked a step forward in developing the minting technologies in order to achieve a greater artistic expression of the coin. These were the first coins where the year of minting together with the names of the state and the ruler were indicated in the legend. Sigismund the Old revived the old coat of arms of the Kęstutis family – the Columns of Gediminas. As an independent coat of arms, the Columns of Gediminas decorated some coins that were issued later during that period. Because of these reasons, the coins of Sigismund the Old became more elaborate, attractive and complied more fully with the standards of Western neighbours, and sometimes even surpassed them. Differently from the coins of Alexander, the state emblem Vytis was incorporated in the core of the obverse surrounded by the legend. The coins of a later issue featured a double cross on the shield that was hanging freely on the left shoulder of the mounted knight. In some compositions the shield was used to fill the empty space between the knight and the tail of the horse. The Columns of Gediminas with flared verticals were incorporated at the very bottom of the rim of the legend. In coins of some issues they were incorporated in a Renaissance shield and without it in others. The original composition of a half-groat struck by Sigismund Augustus in 1545 distinguishes this coin from others. The horizontal leap of the horse of the Vytis was portrayed in many coins of that time, whereas this coin features a diagonal motion of the horse, as if the horse reared up. This feature makes it similar to the present standard of the state emblem of the Republic of Lithuania.

Major changes appeared on the obverse of the six-groat minted in 1547: the Vytis was incorporated in an ornamental Renaissance shield with the grand crown of the duke depicted above. The figure of the mounted knight hardly fits in the elaborate shield, which is decorated with ornamental plants and curlicues. An intensive relief of all these details makes the composition slightly heavy; therefore, a masterly designed lettering of the legend, its relation with the shield and an expressive

Jono Kazimiero pusdukatis, 1665 m. ČDM
Half-ducat of John Casimir, 1665. ČDM

1831 m. sukilio moneta. ČDM
Coin issued by leaders of the uprising of 1831. ČDM

o LDK herbas Vytis, apvainikuotas kunigaikštystės karūna. Charakteringai pailgintas žirgo liemuo monetos komponuojamas horizontaliai, galva ir užpakalinėmis kojomis jis remiasi į stambaus klasikinio šrifto legendos lanką, kurį viršuje perskirkia minėta kunigaikštystės karūna, o apačioje – kalyklos valdytojo herbas arba monograma. Ilgas žirgo liemuo, didelė jo galva ir trumpos kojos patraukti į kairiąjį apskritimo pusę, dešinėje paliekant didelę tuščią erdvę. Iš jų kai kuriose monetose išsiterpia plevėsuojuanti riterio kaklaskarė, užpildanti paprastai toje vietoje komponuojamo riterio skydo su dvigubu kryžiumi vietą. Ekspresyviai nulipdyta herbo figūra, aptakios jos formos, plevėsuojuanti skraistė ir neramus legendos teksto lankas rodo aiškią giminystę su tuo laiku Lietuvą pasiekusiu baroku. Sąmoningai pažeistų proporcijų išraiškingas Vyčio siluetas jau mūsų laikais susilaukė monetas kuriančių dailininkų dėmesio. Skulptorius Giedrius Paulauskis „Mažiausios aukso monetos pasaulyje. Aukso istorija“ konkursui pateikė averso grafinį piešinį, kuriame pritaikė šią Vyčio modifikaciją.

Po Žečpospolitos padalijimų caro administracija pinigų su lietuviška heraldika nekaldino, tačiau tokias monetas išleido 1831 m. sukilio vadovybė. Tada Varšuvoje nukaldintos keturių nominalų monetos, kuriųaversas buvo vienodas – lenkiškas užrašas „Lenkijos karalystė“ ir jungtinis jos herbas: apvainikuotas karališka karūna perskeltas skydas su vertikaliai suliniuotais lankais, pagal heraldikos taisykles reiškiančiais raudoną spalvą. Pirmame pavaizduotas Lenkijos Erelis, o antrame – Lietuvos Vytis. Graviruotojas gana sekmingai vertikaliai pailgina kompaktišką erelio figūrą ir ji gražiai užpildo ilgo stačiakampio lauko plotą, o lietuviškas Vytis, komponuojamas skersai, užima tik vidurinį tokio pat siauro stačiakampio lauko trečdalį. Jo figūra natūralistinė ir primena vos ne šimtu metų vėliau skulptoriaus J. Zikaro sukompionuotą nepriklausomos Lietuvos monetų Vytį. 1918 m. atkūrus valstybingumą, Vyti banknotuose piešė juos projektavę dailininkai – iš pradžių Adomas Varnas, vėliau Adomas Galdikas, Vilius Jomantas, Antanas Žmuidzinavičius. 1924 m. priėmus Monetų įstatymą, numatyta kaldiinti aluminio, bronzos, sidabro ir aukso monetas. Sukurti metalinių pinigų projektus pakviestas žymus skulptorius J. Zikaras. Jis ir nulipdė Vyčio reljefą, kuris be esminių pakeitimų puošė visas lietuviškas tarpukario monetas.

coat of arms make this coin one of the most beautiful. The design of a four-groat struck in 1565 is also interesting: two separate coats of arms of Lithuania (the Vytis and the Columns of Gediminas) with the crown of the duke depicted above were portrayed on its obverse. After the Lublin Union was concluded, Lithuania lost part of its independence. This fact was clearly reflected in the common state emblem of the Polish and Lithuanian Commonwealth. The shield was divided into four parts and featured in turns the Vytis of Lithuania and the Eagle of Poland. Such a state emblem was depicted on the thaller issued by Stephen Bathory in 1580. Its elaborate shield with many cuts and ornamental linden leaves growing out of curlicues is crowned with a magnificent royal crown. The Polish–Lithuanian Commonwealth under the reign of John Casimir experienced severe shocks. Unrest that had started earlier in the Ukraine developed into a war with Russia. The Swedish made use of a difficult situation in the country and occupied a large part of its territory. Vast amounts of money were needed to fight on two fronts, and the treasury was empty. The state continuously minted coins to pay the troops. Instead of the state emblem of the Commonwealth, the obverse of the coins struck at the Lithuanian mint under the reign of John Casimir is decorated with the state emblem of the GDL (the Vytis) and the crown of the Duchy is depicted above it. A prolonged torso of the horse is portrayed horizontally on the coin; its head and back legs rest on a massive rim of the legend written in a classical lettering. The earlier mentioned crown divides the rim of the legend at the top, whereas at the bottom the rim is divided by the coat of arms of the governor of the mint or his monogram. The long torso of the horse, its big head and short legs are moved to the left of the coin leaving a large empty space on the right. On some coins, a waving neckerchief of the knight is incorporated in the usual place of the shield of the knight decorated with the double cross. The expressive figure of the coat of arms, its stream-lined forms, waving neckerchief and an uneven rim of the legend text show a clear relation with Baroque that had reached Lithuania by then.

After the partitions of the Polish–Lithuanian Commonwealth, the tsar administration did not mint coins carrying the Lithuanian heraldry. However, such coins were issued by the leaders of the uprising of 1831 when coins of four denominations were minted in

Po heraldikos klestėjimo viduramžiais XVII–XVIII a. atėjo jos dekadansas, trukęs iki pat XX a. vidurio. Herbų figūros neteko dekoratyvumo, jos buvo piešiamos natūralistiškai, su daugybe nereikšmingų detalių. Daugelis herbų tapo labiau panašūs į paveikslėlius nei į simbolius ar atpažinimo ženklus. Šis nuopuolis lėmė ir atgimstančios senosios Lietuvos heraldikos charakterį. XIX a. prasidėjės nacionalinis lietuvių judėjimas skatinė visuomenės susidomėjimą Lietuvos istorija, taip pat ir herbais. Nedidelis būrelis profesionalių to laiko lietuvių dailininkų kūrė savas herbo versijas. Neturėdami galimybę susipažinti su autentiška istorine medžiaga, išsklaidyta Europos archyvuose, jie dažniausiai sekė tuometiniaiš lenkų dailininkų pavyzdžiais. Iš tokių paminėtinės A. Žmuidzinavičiaus 1918 m. sukurtas Vytis, kuris tarpukariu buvo labai populiarus ir laikytas valstybės herbo etalonu. Manieringame skyde įstrižai įkomponuotas tarsi skrendantis raitelis, nupieštas tonuotais šešėliais, ignoruojant nusistovėjusias herbo spalvas, daug kartų buvo masiškai tiražuojamas ir kabėjo įstaigose, mokyklose, o kartais ir gyvenamuosiouose būstuose. Šalia A. Žmuidzinavičiaus modifikacijos populiarus buvo ir dailininko A. Galdiko pieštas herbas – jis tuošė Lietuvos ambasadą užsienyje, karines pulkų vėliavas, įstaigų iškabas ir, kaip minėta, kai kuriuos banknotus. Ir šis raitelis skyde įkomponuotas įstrižai, jo siluetas išblaškytas, piešinys smulkiai detalizuotas. Heraldikos taisykles išmanantys dailininkai matė savo kolegų darbų trūkumus ir pasiekė, kad būtų sudaryta Vyriausybinių komisijų valstybės herbui nustatyti. Norėta, kad, nekeičiant herbo iš esmės, jis būtų nupieštas laikantis istorinės tradicijos ir heraldikos mokslo reikalavimų.

Daug padarė komisijos narys dailininkas Mstislavas Dobužinskis – rinko medžią užsienio archyvuose, konsultavosi su žymiais Europos heraldikos žinovais. Jis pats ir kiti dailininkai, remdamiesi surinkta medžiaga, sukūrė profesionalius herbo piešinius, kurie buvo pateiki Vyriausybei, bet užgriuvusi tarybinė okupacija nebeleido nuveikto darbo įteisinti įstatymu.

Tuo metu dėl monetų nekilo jokių abejonių, nors J. Zikaro nulipdytam averso Vyčiui buvo galima nurodyti tuos pačius trūkumus kaip ir jo kolegų piešiniuose: natūralistinė raitelio traktuotė, neapgalvotas visos heraldinės figūros siluetas, daugybė smulkų detalių. Prisispaudęs prie žirgo sprando riteris, pakelta su kalaviju ranka ir žirgo karčiai, susiliejantys į vieną siluetą, darė

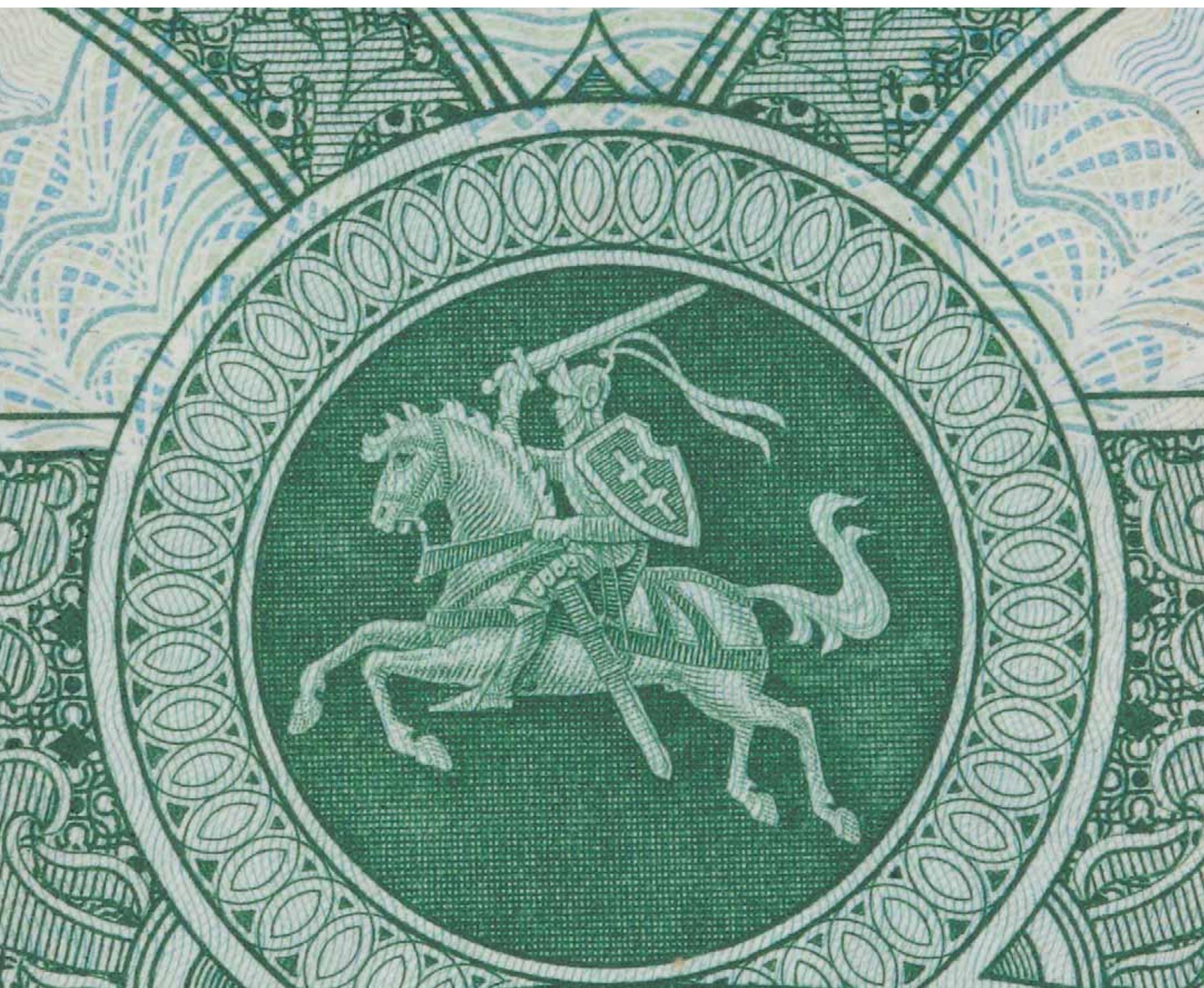
Warsaw. They featured the same obverse carrying the Polish text “Kingdom of Poland” and the joint state emblem of the Polish–Lithuanian Commonwealth: a two-field shield with the royal crown put above. The fields with the Polish Eagle in the first and the Lithuanian Vytis in the second were decorated with vertical lines that, according to the rules of heraldry, signified red colour. The engraver successfully prolonged the compact figure of the Eagle, which attractively filled the area of the rectangular field. The Vytis of Lithuania was placed diagonally and occupied only the middle third of an identically narrow rectangular field. The naturalistically portrayed Vytis reminds of the Vytis by the sculptor Juozas Zikaras that was designed for the coins of independent Lithuania some one hundred years later. When Lithuania re-established its independence in 1918, the Vytis on banknotes was drawn by banknote designers – first by Adomas Varnas and later by Adomas Galdikas, Vilius Jomantas and Antanas Žmuidzinavičius. In 1924 the Law on Coins was adopted that provided for minting coins from aluminium, bronze, silver and gold. The design of metallic money was entrusted to the famous sculptor Zikaras, whose relief of the Vytis decorated all Lithuanian coins of the interwar period without major changes.

The golden age of the heraldry witnessed in the Middle Ages was followed by its decadence that started in the 17th–18th centuries and lasted until the middle of the 20th century. The figures on the coats of arms became less decorative and were naturalistically portrayed in a natural environment, with a large number of insignificant details. Many coats of arms came to resemble pictures rather than symbols or identification signs. This decadence also influenced the character of the revived heraldry of the old Lithuania. The national movement, which started in the 19th century, stimulated interest of the society in the history of Lithuania and its coats of arms. A small group of Lithuanian professional artists of that time created their own versions of the state emblem. As they did not have access to the authentic historical material stored in many European archives, the artists followed the examples of the Polish artists of the time. It is worth singling out the Vytis by Žmuidzinavičius designed in 1918, which was very popular and was considered a standard of the state emblem during the interwar period. The designer ignored traditional colours of the coat of arms and used

Dail. A. Žmuidzinavičiaus Vytis

Vytis by A. Žmuidzinavičius

Dail. A. Galdiko Vytis ant 1000 litų banknoto, 1924 m.

Vytis by A. Galdikas on 1000 litas denomination banknote, 1924

figūrą neišraiškingą, nustūmė visą kompoziciją į kairę pusę, dešinėje liko didelė tuščia erdvė. Nepaisant to, J. Zikaro Vytis buvo populiausias – centus ir litus kasdien čiupinėjo praktiškai visi žmonės, daugelis jų per ilgus okupacijos dešimtmečius giliai stalčiuose išsaugojo krūveles monetų kaip Nepriklausomybės simbolį. Nenuostabu, kad jau Lietuvos nepriklausomybės priešaušrio metais prakalbus apie valstybės herbo atkūrimą tauta ir politikai neįsivaizdavo kito herbo kaip tik J. Zikaro Vytį, nuo monetos perkeltą į skydą. Tačiau skydo formai jis netiko – pritaikytas apvaliai monetai, žirgo šuolis vertikaliame skyde per vidurį užémė tik siaurą horizontalią juostą. Pagal heraldikos taisykles herbo figūra turi būti kiek įmanoma didesnė ir užimti kiek galima daugiau skydo ploto, laisvus paliekant tik pakraščius. Priimta ir įteisinta ši kompozicija puošė pirmuosius banknotus ir monetas, pasus, įstaigų dokumentus. Tik po poros metų, vadovaujant Heraldikos komisijai, dailininkas A. Každailis sukūrė naują, labiau šiuolaikinėms reikmėms pritaikytą Respublikos herbo etaloną. Sekant prieškario tradicijomis, pirmosiose atkurtos Lietuvos progenėse monetose, kurias projektavo P. Garška, raitelis averse vaizduojamas ne skyde. Vėliau progines monetas kūrė ir jas puošė naujuoju Vyčiu skulptoriai atkreipė dėmesį į naujojo valstybės herbo etalono suspaustą skyde raitelio siluetą, kurį buvo sunku komponuoti ne skyde, o laisvame monetos apskritimo lauke. Dailininkai siūlė, kad raitelis, nekeičiant jo stilistikos, būtų pritaikytas monetoms.

Lietuvos bankas kreipėsi į Heraldikos komisiją, kad ši padėtį išspręsti problemą. Komisijos pirmininkas dr. Edmundas Rimša, atsakydamas bankui, rašė:

„Siūlytume kelis sprendimo variantus: pirmas variantas. Didesnėse monetose būtų galima naudoti visą valstybės herbą, t. y. Raitelį skyde. Antras variantas. Toliau naudoti vieną Raitelį, kaip dažnai iki šiol buvo daroma. Tačiau šiuo atveju vertėtų koreguoti Raitelio pozą, nes jis sukurtas stačiakampiam herbo skydui, o ne apvaliai monetai. Žirgo šuolis turėtų būti gulstesnis, Raitelis labiau atplėštas nuo žirgo sprando. Tačiau ir šiuo atveju būtina išsaugoti Lietuvos valstybės etaloninio herbo svarbiausius elementus, truputį keisti tik judesi. Pirmiausia reikėtų parengti monetai adaptuotą grafinį herbo variantą. Lietuvos banko užsakymu tai turėtų padaryti dailininkas A. Každailis, kūrės herbo etaloną.“ Netrukus dailininkas A. Každailis pateikė plačiau

toned shadows to decorate the mounted knight, which was diagonally incorporated in an elaborate shield and seemed to fly. The Vytis by Žmuidzinavičius was published in many editions and hung in establishments, schools, and sometimes in people's homes. In addition to the modification by Žmuidzinavičius, the coat of arms by the artist Galdikas was also very popular and decorated the embassies of Lithuania in other countries, military flags of regiments, signboards of establishments and some banknotes as mentioned above. This artist also placed the mounted knight diagonally in the shield, dissipated its silhouette, and made the image more detailed. Other artists familiar with the rules of heraldry saw the shortcomings in the works of their colleagues and demanded for the creation of a state commission for the establishment of the state emblem. They desired the state emblem to be portrayed following historical traditions and requirements of heraldry without making any major changes. A member of this commission and painter Mstislavas Dobužinskis did a great part of work by collecting material in foreign archives and consulting well-known experts of European heraldry. On the basis of the collected material, Dobužinskis and other artists created professional images of the state emblem that were presented to the Government of the Republic of Lithuania. However, due to the Soviet occupation their work was not put in the law.

At that time nobody questioned the coins, even though the Vytis by Zikaras depicted on the obverse had the same shortcomings as the designs by other artists: a naturalistic approach to the mounted knight, insufficiently well thought-out silhouette of the entire heraldic figure, and a large number of fine details. The mounted knight bending down to the nape of the horse, the sword held with his raised hand and the horse's mane blurred into one silhouette made the figure inexpressive. The entire composition was moved to the left leaving a large empty space on the right. Despite these facts, the Vytis by Zikaras was the most popular: practically everybody dealt with the centas and litas coins in their daily life and many stored stacks of coins hidden deeply in drawers during long years of occupation as a symbol of independence. Therefore it was not surprising that at the dawn of the independence of Lithuania the nation and politicians could not picture the state emblem other than the Vytis by Zikaras moved from the coin to the shield. However,

Dail. M. Dobužinskio Vytis. LNB

Vytis by M. Dobužinskis. LNB

Dail. J. Zikaro Vytis ant tarpukario lietuviškų monetų

Vytis by J. Zikaras on coins of the interwar period

šuoliuojančio raitelio grafinį projektą, kuris labiau tenkino monetų kūrėjus. Vėliau skulptorius A. Žukauskas nulipdė monetų averso su Vyčio simboliu gipso modelius, kurie ir buvo pritaikyti dabar apyvartoje esančiai apyvartinių monetų laidai kildinti.

Dail. A. Každailio Vyčio projektas,
pritaikytas šiuolaikinėms lietuviškoms monetoms

Vytis by A. Každailis adapted to modern Lithuanian coins

Vilniaus senamiestis. J. Polio nuotr. ►

Old Town of Vilnius. Photograph by J. Polis ►

as the Vytis was designed for a circular coin, it was not suitable for the form of the shield: the leap of the horse occupied only a narrow horizontal line in the middle of a vertical shield. The rules of heraldry require the figure in the emblem to be as large as possible and to occupy as much space of the shield as possible leaving only the margins. After being approved and legalised, this composition was used on the first banknotes and coins, passports, and documents of institutions. Only several years later a new standard of the state emblem, better meeting modern requirements, was designed by the artist Arvydas Každailis under the guidance of the Lithuanian Heraldry Commission. However, following the pre-war traditions, the first commemorative coins of the re-established Lithuania designed by Petras Garška featured a mounted knight without a shield on the obverse. The designers who later decorated commemorative coins with a new Vytis noticed that it was difficult to incorporate the mounted knight squeezed into the shield of the new standard of the state emblem in an unrestricted circle of the coin. The artists proposed adapting the mounted knight to the coins without changing its style.

In order to solve this problem, the Bank of Lithuania addressed the Heraldry Commission for its help. Dr Edmundas Rimša, Chairman of the Commission, replied to the inquiry of the Bank writing that “the mounted knight was designed for a rectangular shield, but not for a circular coin; its posture should be adjusted in this case: the leap of the horse should be horizontally more compact, and the mounted knight should be pulled back from the nape of the horse. At the same time, only the motion of the mounted knight should be changed while preserving the major elements of the standard of the state emblem of Lithuania. First of all, it is necessary to prepare a graphic design of the state emblem adapted to the coin. For this purpose, the Bank of Lithuania should commission the artist Arvydas Každailis, who designed the standard of the state emblem.” Soon after that Každailis presented a graphic design of the mounted knight riding wider at a galloping pace, which satisfied the coin designers more. Later the sculptor Antanas Žukauskas designed and made new plaster models of coins featuring the image of the Vytis on their obverse. The latter were adapted to the minting of a series of circulation coins that are currently in circulation.

